

RUNDT OM ERTEBØLLE HOVED I MØRKET

5. – 7. februar

OM RUTEN

Denne tur, som er den første tur **UD I HISTORIEN**, fører dig ud i vintermørket omkring Ertebølle Hoved. Ruten er markeret med refleks, så **HUSK LOMMELYGTEN**. Ruten er knap 2 km lang og leder dig gennem mørket på tur op over den høje Ertebølle klint, ned til kysten og tilbage langs grusvej, over strandeng og forbi stenalderens kystlinje.

HISTORIEN PÅ STEDET

Navnet Ertebølle er kendt for sin berømte køkkenmødding, som har givet navn til Ertebøllekulturen, der betegner den sidste periode i jægersamlerstenalderen (5400 – 4000 f.v.t.).

Ertebøllefolket har tilbragt en stor del af livet langs kysten, og i dag kan man finde spor efter deres aktiviteter. Langs kysten kan man finde flintredskaber fra gamle bopladser. Til tider eroderer Ertebølle Hoved også, og man kan se anlæg fra forhistorisk tid komme til syne i klinten. Kysten rummer stadig mulighed for at gå på jagt efter stenalderens råmaterialer og sanseoplevelser.

Mens der er kommet mange gadelygter til i det vesthimmerlandske, siden de første blev tændt i Aars i slutningen af 1890'erne, er Ertebølles kyst stadig lige så mørk, som den var i stenalderen.

I stenalderen brugte man fakler eller tranlamper for at skabe lys i mørket. Vi anbefaler dog, at du medbringer en lommelygte.

FIND RUTEN

Ruten begynder ved Stenaldercenter Ertebølle, Gl. Møllevej 8, 9640 Farsø. Der kan parkeres på centrets p-plads.

PRAKTISKE OPLYSNINGER

HUSK LOMMELYGTE!
Ruten går langs kysten, så husk fornuftigt fodtøj. Pas på naturen, hold hunden i snor og tag dit affald med dig. Sporet er ikke farbart på cykel eller med klapvogn.

VEST-
HIMMERLANDS
MUSEUM

Søndergade 44 • 9600 Aars
Tlf.: +45 98 62 35 77 • mail@vrmus.dk
www.vesthimmerlandsmuseum.dk

STENALDERCENTER
ERTEBØLLE

Gl. Møllevej 8 • 9640 Farsø
Tlf. +45 98 63 67 88
stenalder@vrmus.dk
www.stenaldercenter.dk

1 Tænd din lygte, følg kortet og find den første refleksmarkering bag det hvide udstillingshus over for Stenaldercenter Ertebølle.

Her finder du flintesten med hvide kalkoverflader. I stenalderen udvalgte flintsmeden den bedste flint ud fra klangen, når smeden slog på det med en sten. Man siger at flinten synger. Jo længere og renere flinten synger, des bedre er den.

Kan du høre forskel i lydene?

2 Følg flagene og find den anden markering på grusstien ned til stranden.

Gennem stenalderen blev klimaet mildere, og vandstanden steg. Nordjylland blev et ørige. På land bredte den tætte urskov sig med et rigt dyre- og planteliv.

Kan du i mørket genkende den tornede plante, som stadig vokser her ved Ertebølles kyst?

3 Følg flagene og find den tredje markering mod venstre på stranden tæt ved moræneklinten. Jo længere tid du opholder dig i mørket, jo mere kan du se. Der går ca. 20 minutter før dine øjne har vænnet sig til mørket. Især A-vitamin er vigtigt for et godt nattesyn. Dette vitamin findes i fisk og hasselnødder, som Ertebøllefolket spiste meget af.

Sluk lygterne. Kan du se mere jo længere tid, du har slukket lyset?

4 Følg flagene og find den fjerde markering.

I Ertebølletiden lyste man efter ål med fakler fra stammebåde. Når ålene søgte mod lyset, stangede Ertebøllefolket dem med en lyster, som er et fiskespyd.

Kan du se noget under vandoverfladen med lyset fra din lommelygte?

Historien på stedet

Landskabet ved Ertebølle er skabt af den sidste istid. Da landet for 15.000 år siden blev isfrit, så Ertebølle meget anderledes ud end i dag. Hvor der nu er fjord, var der tørt land gennemskåret af en stor flod. Landskabet var åbent og tundraagtigt. Her trak store rensdyrflokke forbi på årlige vandringer. I det åbne tundralandskab efter istiden var Ertebølle et optimalt jagtsted for menneskene, der levede som nomader. Man fulgte dyrenes årlige vandringer og bevægede sig over store afstande. Fra toppen af Ertebøllehoved har jægerne kunne holde skarpt øje med rensdyrflokkene. Vi ved at de første mennesker i Vesthimmerland har gået på jagt her i Ertebølle. Arkæologerne har nemlig fundet en af deres spydspidser, som de har brugt til jagt.

I Ertebølletiden var Nordjylland et ørige, og klimaet var mildt. Havet var fyldt med fisk, sæler og store østers og muslingebanker. Ertebøllefolket spiste primært marin kost, men gik også på jagt efter vildt i urskoven. Langs stranden og i urskoven indsamlede de spiselige planter, bær og nødder. I dag er landskabet igen forandret. Den tætte skov er fældet og jorden opdyrket. Fjorden er ikke længere den primære kilde til mad.

I nærmer jer Molerklinterne. Hvis det er tøvejr, drysser de, så gå et par meter fra klinten.

5 Følg flagene og find den femte markering.

Tang har en speciel smag og blev i stenalderen brugt som krydderi. I dag bliver tang ofte brugt som den femte smag: umami.

Tør du smage på tangen og finde ud af, hvilket krydderi, det smager af?

6 Følg flagene og find den sjette markering.

Når det er mørkt skærpes høresansen. Det har været vigtigt for Ertebøllefolket at lytte, når de var på jagt. Måske var det en urokse, der brasede gennem urskoven eller en lille hjort, der knækkede en gren. Det kunne også være et marsvin, der plaskede rundt i bølgerne.

Sluk din lygte og lyt. Hvad kan du høre?

7 Følg flagene og find den syvende markering.

Der er rigtig mange østers i køkkenmøddingerne fra Ertebølleperioden. Dengang var der større forskel på høj- og lavvande, så når havet trak sig tilbage, kunne Ertebøllefolket gå rundt på østersbankerne og plukke disse. Det er rigtig svært at åbne en levende østers, så på køkkenmøddingerne har man lagt dem i bålet, indtil de åbnede sig.

Kan du finde en østersskal i mørket?

Historien på stedet

Sæsonen for indsamling af østers og muslinger er om foråret og om efteråret. År efter år er menneskene i området vendt tilbage til Ertebølle for at bo. Måske mødtes man med gode venner, som man ikke havde set siden sidste år. På møddingen foregik mange aktiviteter i løbet af dagen; redskaber blev lavet, mad blev spist og gode historier fortalt.

Der er mange bopladser fra Ertebølleperioden i området. Jæger-samlerfolket flyttede inden for små territorier og ved punkt 7 er der fundet en mindre aktivitetsplads, hvor Ertebøllefolket har opholdt sig. Ved Bjørnsholm kun 8 km fra Ertebølle er der fundet en samtidig mødding, men det ser ud til, at de to steder har været beboet af to forskellige grupper. Også i bondestenalderen, hvor man ellers levede som bønder, samlede man skaldyr, jagede og fiskede i området.

8 Følg flagene væk fra stranden og find den ottende markering. Ertebøllefolket har lavet fiskeruser af pil og fiskegærder af hassel. På land har de lavet snarer af plantefibersnor til mindre dyr. Snor kunne laves af lindebast og andre planter med lange fibre. Planten blødgøres i vand, eller ved at slå på den, yderste lag fjernes, og under det sidder de gode stærke plantefibre, der kan snos til snore. Disse blev også brugt til fiskesnøre og kurve.

Hvilken plante, som brænder på huden, tror du har været brugt til meget fine og tynde tråde?

9 Følg flagene og find den niende og sidste markering.

I Ertebølletiden gik vandet helt op til her, hvor du nu står. Limfjorden eksisterede ikke, hele Nordjylland var et hav med øer. Den nordligste del af Danmark har siden istiden hævet sig opad og gør det stadig.

Har du haft strand i baghaven i Ertebølletiden for 8000 år siden?

Tak for at I gik med ud i historien. Vi håber, I havde en god oplevelse og lærte lidt om Ertebøllefolket. Følg asfaltvejen tilbage til Stenaldercentret.

Næste tur handler om istid, sten, fossiler og moler og starter på fredag.

BONUS

Du kan lave din egen Ertebøllelampe i en østersskal. Du skal bruge madolie og en væge af lysesiv. (Alternativt en væge af en strimmel bomuldsstof). Forsigtigt kan du tage det yderste grønne lag af sivstrået, og indeni sidder en svampelignende væge. Østersskallen stilles på et underlag, så den ikke vælter, der hældes lidt olie i, og vægen lægges ned. Et stykke af vægen skal være fri af olien. Når vægen har suget lidt olie, tændes den. I Ertebølletiden blev der fremstillet tranlamper af ler. De fungerede på samme måde som østersskallen her, dog blev der smeltet fedt fra hval til tran, som er en slags olie.

Historien på stedet

Landhævning og havstigning har forandret landskabet ved Ertebølle over de sidste 15.000 år. Landskabet har stor betydning for hvilke dyr og planter, der findes på et sted. Hvad der findes af fødekilder, sætter rammen for menneskers liv på stedet.

I dag hæver landet sig stadig og landskaber forandrer sig. Især i kystområder kan forandringerne ses. Måske ser kysten ikke ud som nu, næste gang du kommer på besøg.

